

Яремчук Р. А. – начальник відділу поліграфологічних досліджень Служби судової охорони, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8866-7947>

Психологічна сутність категорій «неправда» та «брехня» в межах інтерпретації результатів поліграфологічних досліджень

Наукову статтю присвячено психологічному аналізу особливостей диференціації понять «неправда» та «брехня» в наукових дослідженнях українських й іноземних фахівців-психологів. У межах теоретичного аналізу цієї проблеми було розглянуто основні положення наявних у сучасній психологічній науці теорій брехні. Першоджерелами аналізу стали класичні в зазначеній предметній галузі праці К. Ф. Бонда, В. В. Знакова, П. Екмана, В. П. Казміренка, К. Khalmetski, D. Sliwka, E. Feess, F. Kerzenmacher, Т. Левіна, А. Мехрабіана, О. Фрай, У. Фрізена та ін. Такий розгляд дав змогу окреслити психологічні чинники й витoki, що визначають брехню: біологічні, особистісні, ситуативні. Брехня та неправда об'єктивні за своєю суттю, і це надає можливість стверджувати, що вони обґрунтовано можуть бути предметом наукового (поліграфологічного) дослідження та оцінки. **Метою** статті є спроба розмежувати психологічне тлумачення сутності понять «неправда» і «брехня» в межах інтерпретації результатів поліграфологічного дослідження. **Методологія.** Під час підготовки статті використано окремі загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема: історичний, феноменологічний, порівняльний, системний, функціональний, узагальнення. **Наукова новизна.** Відмітними ознаками брехні, на яких необхідно акцентувати увагу поліграфологу, є такі: факт викривлення істини (брехня є об'єктивним продуктом мовленнєвої діяльності суб'єкта щодо фальсифікації інформації); прагнення ввести в оману (навмисність брехні визначає певну мету і створює мотивацію для її досягнення); усвідомленість акту брехні (здатність правильно орієнтуватися в ситуації, визначаючи власну поведінку, і безперервно відслідковувати актуальні переживання); інструментальний характер (брехня є засобом досягнення мети, тобто брехня стає для суб'єкта одним з елементів комунікативного арсеналу, що зорієнтований на прогнозований результат дії); доцільність (метою використання брехні може слугувати прагнення одержання матеріальної та психологічної вигоди (власної, соціально-репутаційної тощо). Виокремлені ознаки доцільно об'єднати в три характерні ознаки брехні: факт викривлення істини; довільність; доцільність. **Висновки.** У реальній дійсності фахівцю-поліграфологу надзвичайно складно відчутти тонку грань, що відділяє брехню від неправди, і визначити не тільки об'єктивні піки поліграм, а й детермінувати їхні істинні мотиви, прагнення та наміри особи. Водночас саме розв'язання цього складного завдання може бути доречною відповіддю на закиди щодо об'єктивності інструментальних методів визначення провини чи невинуватості особи у вчиненні правопорушення.

Ключові слова: поліграф; неправда; брехня; обман; істина; омана.

Вступ

Упродовж останніх 30–40 років фахівці в галузі поліграфології спрямували увагу на вдосконалення технологічних, операційних засад визначення достовірності одержаних результатів дослідження в процесі застосування поліграфа. Цей напрям має значні досягнення та здобутки. Водночас питання доцільності залучення зазначеного методу психофізіологічного дослідження та його доказовості залишилися дискусійними. На наш погляд, наближення до формулювання відповідей на них знаходиться в площині психологічного розуміння сутності феноменів «неправда» та «брехня» й ознак їх диференціації в межах інтерпретації результатів поліграфологічного дослідження.

Протягом останніх десятиліть філософи, психологи, практичні поліграфологи так чи інакше долучалися до проблеми брехні. Окреслену тематику висвітлено в працях українських й іноземних науковців, а саме: виявлення конкретних поведінкових ознак людини, яка говорить неправду, за допомогою поліграфа (П. Екман, Т. Левін, А. Мехрабіан, У. Фрізен, О. Фрай та ін.); аналіз кроскультурних аспектів сприйняття брехні (К. Ф. Бонд, Б. М. де Пауло та ін.); брехлива

поведінка як елемент «соціальних ігор брехні» (E. Feess, F. Kerzenmacher, K. Khalmetski, D. Sliwka); пошук висхідних передумов шкал брехні, які дають змогу виміряти нечесність у співвідношенні із соціальними очікуваннями (G. Feldman, H. Lian, M. Kosinski, D. Stillwell); характеристика використання брехні задля уникнення негативних оцінок (U. Gneezy, C. Gravert, S. Saccardo, F. Tausch та ін.). Класичними вже стали праці, присвячені дослідженню брехні, М. М. Бахтіна, Г. Ч. Гусейнова, Б. І. Дубровського, В. В. Знакова, В. П. Казміренка, Ю. І. Холодного та ін.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є спроба розмежувати психологічне тлумачення сутності понять «неправда» і «брехня» в межах інтерпретації результатів поліграфологічного дослідження.

Виклад основного матеріалу

У масовій груповій свідомості брехня є межею між нормою, мораллю, правдою як важливими й фундаментальними екзистенційними цінностями. Як складний інтенціональний аспект когнітивної та

моральної сфери особистості брехня супроводжує всі магістралі людської комунікації в усіх стратах суспільного буття. Брехня – це феномен, притаманний особистості як соціальному суб'єкту взаємодії. Для визначення брехні використовують різноманітні категорії, однак у побутовій свідомості брехня асоціюється з негативною дією, що соціально не схвалюється, чи процесом, який її породжує внаслідок маніпуляцій свідомістю іншої людини (Grachev, & Melnik, 1999).

Аналіз наукових першоджерел з проблеми дослідження дає підстави виокремити такі психологічні чинники й витоки, що визначають брехню: біологічні (К. Бюллер, Дж. Селлі, В. Штерн), соціальні (Л. Колберг, О. Ліпман, Ж. Піаже), особистісні (Д. Д. Брагінські, В. В. Знаков, Р. Е. Креут, Б. де Паоло, Дж. Д. Прайс, О. Фрай), ситуативні (Ж. Дюпра, М. Ю. Коноваленко, Ю. В. Щербатих, П. Екман та ін.). Крім цього, К. Сарні та М. Льюїс вважають, що глибинна сутність брехні завжди зумовлена сильними емоціями, спричиненими почуттям провини, страху, загрози, заздрості, водночас – почуттям відповідальності, піклування та співчуття. На підставі узагальнення наявних результатів досліджень можна виокремити основні детермінантні мотиви брехні в спілкуванні. Підстави викривлення дійсності полягають у прагненні людини, що бреше: вирізнитися поміж інших, справити враження, захиститися від почуття неповноцінності, незручності; зберегти соціальні відносини, трансформоване прагнення допомогти іншим задля досягнення глибоко власних цілей тощо. З огляду на мотивацію особистості, що переважає, визначають п'ять основних різновидів брехні як елементу адаптивної поведінки: брехня як самозахист і засіб підтримки самооцінки; брехня заради збереження соціальних відносин і соціального статусу; брехня задля допомоги іншим; брехня з метою самопрезентації; брехня задля досягнення власних завдань. Цільове призначення брехні та її особливості використання в соціальних контактах пов'язані з характеристикою особистості, задоволеністю сталістю системи соціальних контактів і місцем у стратифікації суспільних відносин, з притаманними стратегіями поведінки в міжособистісних стосунках і рівнем соціально-психологічної адаптивності.

На переконання В. Штерна та С. І. Симоненко, брехні притаманні три основні ознаки: усвідомлення брехливості, намір ввести в оману, доцільність (спрямованість на досягнення користі чи відхилення втрати) (Ilin, 2009). Н. В. Крогіус виокремлює такі відмітні особливості брехні:

– це явище суто соціальне. Воно існує виключно в системі «людина – людина», усна чи письмова, вона завжди спрямована на інших людей;

– брехня принципово відрізняється від хибних думок і помилок, оскільки ґрунтується на усвідомленні суб'єктом неправдивості висловлюваних ним положень;

– це породження логіки, а не інтуїції;

– брехня ніколи не є самоціллю, це засіб впливу на іншу людину. Її використовують з метою сформувати бажані оцінки й судження та переконати діяти у необхідному напрямі.

Дослідник Є. П. Ільїн вважає, що поняття брехні, неправди належать до повідомлення, у якому факти цілеспрямовано викривляються чи замовчуються та не стосуються суб'єктивного сприйняття іншої людини (Krogius, 2009). Брехня та неправда об'єктивні за своєю суттю, це дає підстави стверджувати, що вони обґрунтовано можуть бути предметом наукового (поліграфологічного) дослідження та оцінки. Тобто результати виявлення брехні як об'єктивно наявного явища та її ідентифікація можуть бути по трактовані як складовий елемент оцінки ступеня приналежності чи провини особи в діях, що є значущими в правовому полі. Водночас К. Мелітан вважає брехню ознакою аморальності, оскільки діти й дорослі починають обманювати, коли в їхніх вчинках з'являється погане, що необхідно приховати від інших (Melitan, 2007). У його праці брехню розглянуто з позицій моральних норм поведінки, на протилежному полюсі до неї знаходиться психологічна теорія О. Ліпмана про брехню як вольову дію, спрямовану на результат (Lipmann, & Adam, 1929).

Проміжну позицію обстоює В. Штерн. Він визначає брехню як свідомо неправильне твердження, інструмент введення в оману інших задля досягнення власних завдань. Науковець припускає наявність інших неправдивих тверджень. Брехню вирізняють три ознаки: усвідомлення брехливості, прагнення обманути, доцільність. Перші дві ознаки відрізняють брехню від ілюзій спогадів, а третя – від фантастично неправдивих тверджень (Shtern, 1922). Наявні й інші погляди на сутність брехні в житті особистості: трактування брехні через її зв'язок з усвідомленням власної цінності, власних дій та вчинків; брехня як маніфестація (вияв) людської сутності, стале тло свідомості тощо. Загалом можна стверджувати, що брехня та неправда є неминучими супутниками (соціально-психологічними компонентами) життєдіяльності людини в суспільстві. Тому спроби виключити із психологічної площини об'єктивний моніторинг й оцінку брехні та неправди є утопічними та науково не обґрунтованими.

У праці «Детекція брехні та обману» О. Фрай визначає брехню як успішну чи безуспішну навмисну спробу сформувати в іншій людині переконання, яке комунікатор вважає неправильним. Її здійснюють без дозволу та попередження (Fray, 2006). Учений вважає, що брехня може

обумовлюватися не тим фактом, що конкретна людина щось вчинила. Брехня може бути захисною реакцією невинного. Побоювання несправедливого звинувачення та покарання нерідко підштовхує підозрюваного на заперечення фактів дійсності та брехливі твердження, у яких він шукає засоби захисту від помилкових підозр. На відміну від брехні, обман – це напівправа, що провокує людину на помилкові висновки. Обманщик повідомляє тільки частину істинних свідчень, водночас він приховує іншу частину важливої інформації, яка необхідна для формування правильного умовиводу. Неправда й обман ґрунтуються на неповноті інформації. Водночас обман вирізняється свідомим прихованням відомої інформації та має іншу мету, крім передання повідомлення. У ситуації неправди людина вірить у реальність існування чогось, проте помиляється. Унаслідок цього вона говорить неправду, не усвідомлюючи цього.

Із цього приводу О. Фрай вважає, що передумови брехні глибоко соціальні, людина бреше з метою здійснити на інших позитивне враження, захистити себе від негативних оцінок оточення, уникнути покарання, зберегти звичні соціальні зв'язки. Неправда може ґрунтуватися на щирій омани чи на неповному знанні предмета розмови.

З-поміж визначення брехні й неправди найбільш виваженою та науково обґрунтованою, на наш погляд, є позиція В. В. Знакова. Брехню він тлумачить як свідоме викривлення відомої суб'єкту комунікації інформації з метою ввести співрозмовника в оману. До переліку ознак брехні, з огляду на таке визначення, належать: факт викривлення істини (брехня є об'єктивним продуктом мовленневої діяльності суб'єкта щодо фальсифікації інформації); прагнення ввести в оману (навмисність брехні визначає певну ціль і створює мотивацію для її досягнення, брехня вирізняється спрямованістю, селективністю, бажаністю та суб'єктивним переживанням акту брехні); усвідомленість акту брехні (здатність правильно орієнтуватися в ситуації, визначаючи власну поведінку та безперервно відслідковуючи актуальні переживання); інструментальний характер (брехня є засобом досягнення цілі, тобто брехня стає для суб'єкта одним з елементів комунікативного арсеналу, що зорієнтований на прогнозований результат дій); доцільність (метою використання брехні може слугувати прагнення одержати матеріальну та психологічну вигоду (власну, соціально-репутаційну тощо)). Виокремлені ознаки доцільно об'єднати в три характерні ознаки брехні: факт викривлення істини; довільність; доцільність. Брехня у психічно здорової, нормально розвинутої людини визначається реальними мотивами та спрямована на досягнення конкретних завдань. Обман і брехня виникають у ситуації зіткнення

інтересів, моральних норм декількох людей, де неможливе досягнення бажаного результату іншим шляхом. Спорідненою рисою обману та брехні є свідоме прагнення людини викривити істину.

Для диференціації розуміння брехні та близьких за значенням понять В. В. Знаков виокремлює дев'ять пов'язаних категорій. Їх характеристика дає змогу проаналізувати психологічну сутність понять «неправда» та «брехня» з позиції трьох критеріїв: фактична істинність твердження, віра комунікатора в істинність висловлювання, наявність чи відсутність наміру ввести в оману.

Поняття «правда» тлумачать так: людина говорить те, що, на її думку, відповідає істині, фактам, вона вірить в істинність власних слів і не має наміру ввести в оману партнера. У випадку, коли суб'єкт сумнівається в істинності власних суджень, але все ж таки, керуючись певними міркуваннями, формулює його, це ситуація «випадкової правди». Вербальний компонент омани – «неправда» – вирізняється тим, що людина, вірячи в реальність чогось, насправді помиляється і каже неправду, однак вважає її правдою. У комунікативних ситуаціях людина нерідко спеціально викривляє факти, але жартує. У цьому випадку, зазначає В. В. Знаков, ідеться про іронію, метафору, алегорію. «Прибrehати» – це характеристика немотивованої та неістотної брехні, обумовленої прагненням суб'єкта збагатити дійсність, зробити комусь приємне чи опинитися в центрі уваги. До цієї категорії належать компліменти, перебільшення, лестощі тощо.

Одним з випадків, коли суб'єкт має намір ввести в оману партнера, є обман. Він ґрунтується на прагненні одного з комунікаторів сформувати в партнера неправильне уявлення про предмет обговорення, проте не викривляючи факти. Відмітна риса обману – повна відсутність у ньому брехливих свідчень, прямих викривлень правди. Обман – це напівправа, яку повідомили партнеру, розраховуючи на те, що він дійде помилкових висновків, але вони не будуть відповідати намірам комунікатора. Повідомляючи інформацію партнеру, комунікатор навмисно приховує деякі справжні факти, важливі для розуміння інформації загалом. Тобто в повідомленні чи групі повідомлень бракує елемента необхідної інформації, унаслідок чого в партнера формується помилкове уявлення про об'єкт.

Ще одне поняття, що має суттєве значення для розмежування близьких за змістом із брехнею та неправдою категорій, є поняття самообману.

Психологія спілкування та взаєморозуміння тлумачить самообман як особливий випадок внутрішнього діалогу, де два учасники комунікації

представлені в одній особі. З логіко-гносеологічної позиції явище самообману містить невіршену суперечність: людина одночасно повинна вірити двом полярним судженням. Тобто, якщо суб'єкт обманює себе, то він знає, що судження є брехливим, водночас, він переконує себе в його правильності. Вирізняють такі форми самообману: самообман щодо самого себе, стосовно інших і щодо предметів, подій, обставин. Доречним, на наш погляд, є пояснення зазначених форм В.В. Знаковим як виявів механізмів психологічного захисту (витіснення, раціоналізація, заперечення тощо).

Наступною категорією, що виокремлює науковець, є «уявна брехня». В.В. Знаков трактує її з позицій наявної суперечності між суб'єктивним і об'єктивним аспектами брехні, що може трапитися в спілкуванні людей. Прикладом є впевненість особи в тому, що вона збрехала партнеру, і реальним фактом брехні. Для кваліфікації зазначеного різновиду брехні достатньо, щоб один із партнерів у спілкуванні, висловлюючи судження, думав, що він свідомо й навмисно викривляє факти чи інформацію. Однак, оскільки він помиляється, цей вид повідомлення вважають суб'єктивною, уявною брехнею.

Класичний різновид брехні – відверта брехня. Відверта брехня – це навмисна передача свідчень, які не відповідають дійсності. Мета брехуна – за допомогою вербальних і невербальних засобів дезінформувати партнера, ввести його в оману щодо реальної ситуації в значущій для комунікаторів предметній сфері.

Наукова новизна

Відмітними ознаками брехні, на яких необхідно акцентувати увагу поліграфологу, є

такі: факт викривлення істини (брехня є об'єктивним продуктом мовленнєвої діяльності суб'єкта щодо фальсифікації інформації); прагнення ввести в оману (навмисність брехні визначає певну мету і створює мотивацію для її досягнення); усвідомленість акту брехні (здатність правильно орієнтуватися в ситуації, визначаючи власну поведінку, і безперервно відслідковувати актуальні переживання); інструментальний характер (брехня є засобом досягнення мети, тобто брехня стає для суб'єкта одним з елементів комунікативного арсеналу, що зорієнтований на прогнозований результат дій); доцільність (метою використання брехні може слугувати прагнення одержання матеріальної та психологічної вигоди (власної, соціально-репутаційної тощо). Виокремлені ознаки доцільно узагальнити в три характерні ознаки брехні: факт викривлення істини; довільність; доцільність.

Висновки

Розмежування неправди та брехні є достатньо складним завданням для психологів-науковців. Безумовно, це є проблемою і для фахівців-практиків, які мають виявити різноманітні форми цих феноменів у повсякденному житті. У реальній дійсності фахівцю-поліграфологу надзвичайно складно відчутти тонку грань, що відділяє брехню від неправди, і визначити не тільки об'єктивні піки поліграм, а й детерминувати їх істинні мотиви, прагнення та наміри особи. Водночас саме розв'язання цього складного завдання може бути доречною відповіддю на закиди щодо об'єктивності інструментальних методів визначення провини чи невинуватості особи у вчиненні правопорушення.

REFERENCES

- Bogaard, G., Meijer, E.H., Vrij, A., & Merckelbach, H. (2016). Strong, but wrong: Lay people's and police officers' beliefs about verbal and nonverbal cues to deception. *Plos One*, 11(6). doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0156615>.
- Colwell, L.H., Miller, H.A., Miller, R.S., & Lyons, P.M. (2006). US police officers' knowledge regarding behaviors indicative of deception: Implications for eradicating erroneous beliefs through training. *Psychology, Crime & Law*, 12, 489-503. doi: <https://doi.org/10.1080/10683160500254839>.
- Denault, V., Plusquellec, P., Jupe, L.M., St-Yves, M., Dunbar, N.E., Hartwig, M., & Koppen, P.J. (2020). The analysis of nonverbal communication: The dangers of pseudoscience in security and justice contexts. *Anuario de Psicología Jurídica*, 30, 1-12. doi: 10.5093/apj2019a9.
- Fray, O. (2006). *Lozn. Tri sposoba vyjavleniia. Kak chitat mysli Iznetsa, kak obmanut detektor Izni [Lie Three ways to identify. How to read a liar's mind, how to trick a lie detector]*. SPb.: Praym-EVROZNAK [in Russian].
- Grachev, V.G., & Melnik, I.K. (1999). *Manipulirovanie lichnosti: organizatsiia, sposoby i tekhnologii informatsionno-psikhologicheskogo vozdeystviia [Personality manipulation: organization, methods and technologies of information and psychological impact]*. Moscow: In-t filosofii RAN [in Russian].
- Hauch, V., Sporer, S.L., Michael, S.W., & Meissner, C.A. (2016). Does training improve detection of deception? A meta-analysis. *Communication Monographs*, 43, 283-343. doi: <https://doi.org/10.1177/0093650214534974>.
- Ilin, E.P. (2009). *Psikhologiiia obshcheniia i mezhlichnostnykh otnosheniy [Psychology of communication and interpersonal relations]*. SPb.: Piter [in Russian].

- Kazmirenko, V. (2018). Lies and Deception as a Means of Protecting Information which is Hidden. *Yurydychna psykholohiia, Legal psychology*, 2, 20-29.
- Krogius, N.V. (2009). Pravda o lzni: problema refleksii [The Truth About Lies: The Problem of Reflection]. *Izvestiia Saratovskogo universiteta, Saratov University Bulletin*, 9(3), 105-110 [in Russian].
- Lipmann, O., & Adam, L. (1929). *Lozn v prave [Lies in the right]*. A.E. Brusilovskiy, Ed.). Kharkov: Iurid. izd-vo Ukrainy [in Russian].
- Mann, H., Garcia-Rada, X., Houser, D., & Ariely, D. (2014). Everybody else is doing it: Exploring social transmission of lying behavior. *Plos One*, 9(10). doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0109591>.
- Masip, J. (2017). Deception detection: State of the art and future prospects. *Psicothema*, 29, 149-159. doi: <https://doi.org/10.7334/psicothema2017.34>.
- Melitan, K. (2007). *Psikhologiiia Izni [The psychology of lies]*. Moscow–SPb.: AST; Sova [in Russian].
- Shtern, V. (1922). Izuchenie svidetelskikh pokazaniy [Examination of testimony]. *Problemy psikhologii. Lozn i svidetelskie pokazaniia, Psychology problems. Lies and testimony*, 1, 40-72 [in Russian].
- Simonenko, S.I. (2003). Psikhologicheskie osnovaniia otsenki loznnnykh i pravdivykh soobshcheniy [Psychological grounds for evaluating false and true messages]. *Candidate's thesis*. Moscow: RGB [in Russian].
- Vrij, A., Hartwig, M., & Granhag, P.A. (2019). Reading lies: Nonverbal communication and deception. *Annual Review of Psychology*, 70, 295-317. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-103135>.
- Znakov, V.V. (1993). Nepravda, lozn i obman kak problemy psikhologii ponimaniia [Lies, lies and deceit as problems of the psychology of understanding]. *Voprosy psikhologii, Psychology issues*, 2, 9-16 [in Russian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bogaard G., Meijer E. H., Vrij A., Merckelbach H. Strong, but wrong: Lay people's and police officers' beliefs about verbal and nonverbal cues to deception. *Plos One*. 2016. No. 11 (6). doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0156615>.
- Colwell L. H., Miller H. A., Miller R. S., Lyons P. M. US police officers' knowledge regarding behaviors indicative of deception: Implications for eradicating erroneous beliefs through training. *Psychology, Crime & Law*. 2006. No 12. P. 489–503. doi: <https://doi.org/10.1080/10683160500254839>.
- Denault V., Plusquellec P., Jupe L. M., St-Yves M., Dunbar N. E., Hartwig M., Koppen P. J. The analysis of nonverbal communication: The dangers of pseudoscience in security and justice contexts. *Anuario de Psicologia Juridica*. 2020. No. 30. P. 1–12. doi: 10.5093/apj2019a9.
- Фрай О. Ложь. Три способа выявления. Как читать мысли лжеца, как обмануть детектор лжи : руководство. СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. 284с.
- Грачев В. Г., Мельник И. К. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия : науч. изд. М. : Ин-т философии РАН, 1999. 235 с.
- Hauch V., Sporer S. L., Michael S. W., Meissner C. A. Does training improve detection of deception? A meta-analysis. *Communication Monographs*. 2016. No. 43. P. 283–343. doi: <https://doi.org/10.1177/0093650214534974>.
- Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений : монография. СПб. : Питер, 2009. 576 с.
- Kazmirenko V. Lies and Deception as a Means of Protecting Information which is Hidden. *Юридична психологія*. 2018. № 2. С. 20–29.
- Крогиус Н. В. Правда о лжи: проблема рефлексии. *Известия Саратовского университета*. 2009. Т. 9. Вып. 3. С. 105–110. (Серия «Философия. Психология. Педагогика»).
- Липманн О., Адам Л. Ложь в праве : монография / предисл. и пер. А. Е. Брусиловский. Харьков : Юрид. изд-во Украины, 1929. 189 с.
- Mann H., Garcia-Rada X., Houser D., Ariely D. Everybody else is doing it: Exploring social transmission of lying behavior. *Plos One*. 2014. No. 9 (10). doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0109591>.
- Masip J. Deception detection: State of the art and future prospects. *Psicothema*. 2017. No. 29. P. 149–159. doi: <https://doi.org/10.7334/psicothema2017.34>.
- Мелитан К. Психология лжи : монография. М.–СПб. : АСТ ; Сова, 2007. 214 с.
- Штерн В. Изучение свидетельских показаний. *Проблемы психологии. Ложь и свидетельские показания*. 1922. Вып. 1. С. 40–72.
- Симоненко С. И. Психологические основания оценки ложных и правдивых сообщений : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. М. : РГБ, 2003. 117 с.
- Vrij A., Hartwig M., Granhag P. A. Reading lies: Nonverbal communication and deception. *Annual Review of Psychology*. 2019. No. 70. P. 295–317. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-103135>.
- Знаков В. В. Неpravda, ложь и обман как проблемы психологии понимания. *Вопросы психологии*. 1993. № 2. С. 9–16.

Стаття надійшла до редколегії 26.01.2021

Yaremchuk R. – Head of Polygraph Research Department of the Judicial Protection Service, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8866-7947>

The Psychological Essence of the Categories of «Untruth» and «Lie» in the Interpretation of the Results of Polygraphic Research

*The scientific article is devoted to the psychological analysis of features of differentiation of concepts of untruth and lies in scientific researches of domestic and foreign experts-psychologists. Theoretical consideration of this problem led to appeal to the basic tenets of theories of lies available in modern psychological knowledge. The primary sources of analysis were the classics in this subject area of work K. Bond, V. Znakov, P. Ekman, V. Kazmirenko, K. Khalmetski, D. Sliwka, E. Feess, F. Kerzenmacher, W. Friesen, A. Mehrabian, O. Fry, T. Levin and others. The review allowed to identify the following psychological factors and sources that determine lies: biological, personal, situational. Lies and untruths are objective in nature – this suggests that they can reasonably be the subject of scientific (polygraphic) research and evaluation. The **purpose** of the article is to try to distinguish between the psychological interpretation of the essence of the concepts of «untruth» and «lie» within the interpretation of the results of polygraphic research. **Methodology.** During the preparation of the article, some general scientific and special scientific methods of cognition were used, in particular: historical, phenomenological, comparative, systemic, functional, generalization. **Scientific novelty.** The most distinctive features of a lie that need to be emphasized by a polygraph examiner are: the fact of distortion of the truth (a lie is an objective product of the subject's speech activity on the falsification of information); the desire to mislead (the intent of a lie determines a certain goal and creates motivation to achieve it); awareness of the act of lying (the ability to correctly navigate the situation, determining their own behavior and continuously monitor current experiences); instrumental nature (lying acts as a means to an end, ie lying becomes for the subject one of the elements of the communicative arsenal, which is focused on the predicted result of actions); expediency (the purpose of using lies may be the desire to obtain material and psychological benefits (own, socio-reputational, etc.). Selected features should be summarized in three characteristic features of lies: the fact of distortion of truth; expediency. **Conclusions.** In reality, it is incredibly difficult for a polygraph specialist to feel the fine line between lies and untruths and to determine not only the objective peaks of polygrams, but also to determine their true motives, aspirations and intentions. At the same time, the solution of this difficult problem may be an appropriate response to the allegations of objectivity of instrumental methods of determining the guilt or innocence of a person in committing an offense.*

Keywords: polygraph; untruth; lie; deception; truth; deception.